

Richard Dawkins'te Evrim Teorisinin Natüralistik Yorumu

Enes BAŞIBÜYÜK | orcid.org/0000-0002-8986-6518 | basibuyukenes@gmail.com

Eğitim Müfettişi, Milli Eğitim Bakanlığı, Kocaeli, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/00jga9g46>

Öz

Evrim teorisi Charles Darwin tarafından ortaya konulduktan sonra farklı felsefi paradigmlar ekseninde yorumlanmıştır. Bu yorumlamalardan en önemlileri, iki ayrı kutbu temsil eden akıllı tasarımcılar ve doğalcı-natüralist ekol olarak öne çıkmaktadır. Akıllı tasarım ekolü canlılığın var olma sürecinin çok özel ve hassas değişkenlere bağlı olduğunu dolayısıyla bu hassas sürecin doğalcı nedenlerle açıklanamayacak kadar karmaşık bir süreç olduğunu iddia ederek, evrim teorisinin ancak doğaüstü, aşkın bir güç tarafından tasarlandığını öne sürmektedir. Doğalcı-natüralist ekol ise evrim sürecinin sadece doğal nedenlerle açıklanabildiğini ve dolayısıyla aşkın bir güce gerek kalmayacağını iddia etmektedir. Doğalcı-natüralist ekolün en önemli temsilcilerinden biri olan biyolog Richard Dawkins, evrim teorisi ile beraber serimlenen doğal seçim kavramından hareketle evrimin doğal nedenlerle nasıl açıklanabildiğini göstermeye çalışmaktadır. Bu çalışmada Dawkins'in evrim teorisini natüralist bir perspektif ile nasıl açıkladığı üzerinde durulmuş ve Dawkins'in takip ettiği doğalcı ekol paradigması ekseninde vardığı sonucun tutarlılığı incelenmiştir. Dawkins'in evrim teorisini natüralist perspektiften serimlemesi ile bilimsel bir teori olarak öne çıkan evrim teorisinin teolojik ve metafizik fenomenler hakkındaki pozisyonunu anlaşılacaktır. Aynı zamanda doğalcı paradigmanın evrim teorisi örneğinden hareketle bilimsel fenomenleri ele alış şekli açıklanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler

Akıllı Tasarım, Charles Darwin, Evrim Teorisi, Richard Dawkins, Natüralizm, Teleolojik Argüman

Atıf Bilgisi

Başibüyük, Enes. "Richard Dawkins'te Evrim Teorisinin Natüralistik Yorumu". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 8/1 (Haziran 2024), 25-49.

Geliş Tarihi 26.03.2024

Kabul Tarihi 15.05.2024

Yayın Tarihi 29.06.2024

Değerlendirme İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Etik Beyan Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim kider@kocaeli.edu.tr

Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Yayıncı	Kocaeli İlahiyat Dergisi, Kocaeli Üniversitesi'nin bir yayınıdır.

Naturalistic Interpretation of the Theory of Evolution in Richard Dawkins

Enes BAŞIBÜYÜK | orcid.org/0000-0002-8986-6518 | basibuyukenes@gmail.com

Education Inspector, Ministry of National Education (MEB), Kocaeli, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/00jga9g46>

Abstract

After the theory of evolution was put forward by Charles Darwin, it has been interpreted in terms of different philosophical paradigms. The most important of these interpretations stand out as the intelligent designers and the naturalist school, which represent two separate poles. The intelligent design school claims that the process of existence of living things depends on very special and sensitive variables, and that this sensitive process is too complex to be explained by naturalistic reasons, and that the theory of evolution was designed only by a supernatural, transcendent power. The naturalist school, on the other hand, claims that the evolution process can only be explained by natural causes and therefore there will be no need for a transcendental power. Biologist Richard Dawkins, one of the most important representatives of the naturalist school, tries to show how evolution can be explained by natural causes, based on the concept of natural selection introduced with the theory of evolution. In this research, we focused on how Dawkins explained the theory of evolution from a naturalistic perspective and examined the consistency of his conclusion on the axis of the naturalistic school paradigm that Dawkins followed. By presenting Dawkins' theory of evolution from a naturalist perspective, the position of the theory of evolution, which stands out as a scientific theory, on theological and metaphysical phenomena will be understood. At the same time, the way the naturalistic paradigm deals with scientific phenomena will be explained, based on the example of the theory of evolution.

Keywords

Charles Darwin, Richard Dawkins, Naturalism, Smart-design Evolution, Theory of Evolution, Teleological Argument

Citation

Başibüyük, Enes. "Naturalistic Interpretation of the Theory of Evolution in Richard Dawkins". *Kocaeli Theology Journal* 8/1 (June 2024), 25-49.

Date of Submission	26.03.2024
Date of Acceptance	15.05.2024
Date of Publication	29.06.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	kider@kocaeli.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .
Publisher	Kocaeli Theology Journal is a publication of Kocaeli University.

Giriş

Ünlü genetikçi ve evrim biyoloğu Theodosius Dobzhansky'e (ö. 1975) göre "Biyolojide hiçbir şey evrimin ışığı olmaksızın anlamlı değildir."¹ Benzer şekilde 20. yüzyılın önemli evrimsel biyologlarından Ernst Mayr (ö. 2005), evrimin biyolojideki en önemli kavram olduğunu ve evrim kavramı olmaksızın biyoloji ile ilgili sorulacak bütün soruların cevapsız kalacağını ifade eder.² Evrimin biyoloji literatürüne yaptığı katkının yanı sıra onun düşünsel zeminde uyandırdığı etkiye de dikkat çeken Mayr, evrimin sadece biyoloji literatürü ile sınırlı kalmadığını, çağdaş insan düşüncesini bizler farkında olsak da olmasak da ciddi bir biçimde etkilediğinden bahsetmektedir.³ Mayr'ın dikkat çekmeye çalıştığı husus, evrimin biyoloji sahasında ortaya çıktıktan sonra düşünsel zeminde yarattığı etkidir. Mayr, bu etkiyi insanlığın paradigmasındaki değişiklikleri dile getirerek açıklamaya çalışır. Ona göre insanlığın temel paradigmasını üç farklı merhalede ele almak mümkündür.⁴ Merhalelerden ilki olan dünyanın sonsuz ve değişmeyen bir yer olduğu inancı Aristoteles'ten (ö. M.Ö. 322) beri var olagelmıştır.⁵ Bu düşüncede dünya sabit ve ebedi bir yer olarak tasavvur edilmiştir. İkinci paradigma Mayr'ın Hristiyan bakış açısı dediği, dünyanın kısa ömürlü ancak yine sabit ve değişmeyen bir yer olarak algılandığı dönemdir.⁶ Ona göre evrim bu iki dünya görüşünü karşısına almış ve tamamen değişken; hiçbir şeyin sabit olmadığı, sürekli yenilenen bir dünya görüşü sunmuştur.⁷

Biyoloji literatürüne ait bir kavram olan evrim ile bilimsel bir açıklama olan evrim teorisi birbirinden farklı tanımlanmaktadır.⁸ Evrim kavramı, doğa bilimci Charles Darwin (ö.1882) tarafından sistemli bir gözlemlerle ele alınıp doğal seçilim başlığı altında bir teori olarak ortaya konulmadan evvel farklı mecra ve zamanlarda dile getirilme imkanı bulmuştur.⁹ Darwin, canlı türlerinin nesilden nesile değiştiğini gözlemlemiş ve bu değişimin neden kaynaklandığını ortaya koymaya çalışmıştır. Darwin'in 1831 yılından 1856 yılına dek yaptığı çalışmalarının sonucu olarak evrim¹⁰, doğal seçilim hipotezinin bir sonucu olarak literatürde yer bulmuştur. Darwin'den sonraki çalışmalarda Darwin'in bir açıklama olarak kullandığı evrim kavramı evrim teorisi adı altında sistemleştirilmeye çalışılmıştır. Evrim ile evrim teorisi arasındaki farkı biyolog Richard Dawkins (d. 1941) de gündeme getirmiştir. Çünkü ona göre evrim teorisi evvela doğru anlaşılmalı bir teoridir

¹ Andrew J. Petto - Laurie R. Godfrey (ed.), *Yaratılış mı Evrim mi? Bilim İnsanları Yaratılışçılığı Tartışıyor*, çev. Çağatay Tarhan vd. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017), 25.

² Ernst Mayr, *Evrin Nedir?*, çev. Nurdan Soysal (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 15.

³ Mayr, *Evrin Nedir?*, 16.

⁴ Mayr, *Evrin Nedir?*, 17-19.

⁵ Mayr, *Evrin Nedir?*, 23.

⁶ Mayr, *Evrin Nedir?*, 24-25.

⁷ Ernst Mayr, *The Growth of Biological Thought: Diversity, Evolution and Inheritance* (Cambridge: Belknap Press, 1997), 720.

⁸ Çağrı Mert Bakırcı, *50 Soruda Evrim* (İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2020), 15.

⁹ Caner Taslamam, *Evrin Teorisi Felsefe ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2014), 21-22.

¹⁰ Bakırcı, *50 Soruda Evrim*, 32-37.

ve bunun nedeni kavramlar arasındaki farkın doğru bilinmemesidir.¹¹ En kısa tanımıyla evrim, canlı türlerinin nesiller boyunca değişimini ifade eder. Canlılar nesiller içerisinde değişim geçirir ve bu değişim sürecinin adı evrimdir. Dawkins'e göre bu kavram varlığı inkar edilemez bir doğa yasasıdır.¹² Evrim teorisi ise Darwin'in *Türlerin Kökeni*¹³ kitabına atıfla kullanılan ve canlı türlerinde meydana gelen değişimin nedenlerini açıklamaya çalışan hipotez olarak öne çıkmaktadır. Bu teoriye göre canlı türlerinin nesiller içerisindeki değişiminin temel nedeni doğal seçilimdir.¹⁴ Evrim ve evrim teorisi arasındaki temel fark evrimin bir doğa olgusu olarak kabul görmesi iken, evrim teorisinin bilimsel olarak sınanabilir bir varsayım olarak görülmesidir.¹⁵

Evrimin biyoloji literatüründe ortaya çıkmasıyla onun bir takım felsefi çıktılar üretmesinin ilk örneğini Darwin'de bulmak mümkündür. Darwin, 22 Mayıs 1860 günü botanikçi Asa Gray'e (ö.1888) yazdığı mektubunda, "Çok merhametli Tanrı'nın Ichneumonida böceğini canlı tırtıl bedenleriyle beslenmesi için tasarlamış olmasına ve Ichneumonida böceğinin bu tırtılları canlı canlı bir kedinin farelerle oynaması gibi oynayarak öldürmesine kendini ikna edemediğinden"¹⁶ bahsetmiştir. Darwin'in kafasını kurcalayan şey, "İyiliğin en üst doruğu olarak nitelendirilen Tanrı'nın nasıl olur da daha yavru olan tırtılların diri diri içlerinden yenilmek suretiyle -zalimce- öldürülmesine"¹⁷ müsaade ettiğidir. Darwin'in gündeme getirdiği sorun, teolojik perspektiften kötülük problemi ile ilgilidir. Evrim teorisi literatürde yaygın olarak kullanılmaya başladıkça canlılığın evrimleşerek var olduğu savı güçlenmiş ve canlılığı kimin tasarladığı konusu gündeme gelmiştir. Bu konu temel olarak evrim sürecinin ancak bir Tanrı tarafından yaratılıp yönetilebileceğini iddia eden ve akıllı tasarımcılar olarak bilinen bir gurubun görüşleri ile evrimin var olabilmesi için aşkın bir güce -bir yaratıcıya- gerek olmadığını iddia eden doğalcı ekolün görüşlerini kapsamaktadır.¹⁸ Liderliğini Michael Behe (d. 1952), William Dembski (d.1960), Phillip E. Johnson (ö. 2019) gibi biyolog ve felsefecilerin yaptığı akıllı tasarımcıların temel savı¹⁹, bir canlının yaratılması sürecinde indirgenemeyecek kadar karmaşık ve hassas süreçlerin meydana geldiği ve bu sürecin açıklamasında kullanılan nedenlerin, evrim teorisinin ortaya koyduğu doğal seçim mekanizmasını ve

¹¹ Richard Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, çev. İstem Fer vd. (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2010), 17.

¹² Richard Dawkins, *Kör Saatçi*, çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2028), 7.

¹³ *Doğal Seçilim veya Ayrıcalıklı Irkların Korunması Yoluyla Türlerin Kökeni* veya daha yaygın bilinen adıyla *Türlerin Kökeni* isimli kitap, Charles Darwin'in 1831 yılında HMS Beagle gemisiyle çıktığı yolculuk ile başlayan araştırmalarının 1859 yılında derleyerek oluşturduğu eseridir. İlk baskısı 1250 adet kopya ile dağıtıma çıkan eserin ilk baskılarında *evrim* kelimesi yerine *doğal seçim* kavramı kullanılmış, ilerleyen zamanlarda bu kavramın kullanımı yaygınlaşmıştır. Bakınız; Bakırcı, *50 Soruda Evrim*, 36-40 .

¹⁴ Charles Darwin, *Türlerin Kökeni* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2020), 97-99.

¹⁵ Çağrı Mert Bakırcı, *Evrin Kuramı ve Mekanizmaları* (İstanbul: Ginko Bilim, 2018), 18.

¹⁶ Charles Darwin, *Darwin Correspondence Project, To Asa Gray (Mektup 22 Mayıs 1860)* (Gray Herbarium of Harvard University (26 and 37a)).

¹⁷ Darwin, *To Asa Gray*.

¹⁸ Petto - Godfrey, *Yaratılış mı Evrim mi?*, 35-36.

¹⁹ Metin Pay, *Teleolojik Kanıt Bağlamında Akıllı Tasarım Kuramı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014), 84, 120-122.

diğer doğal nedenleri aştığıdır.²⁰ Akıllı tasarımcılara göre doğal nedenler bu kadar hassas bir süreç için yetersiz kaldığı için doğaüstü (tabiat harici, aşkın) bir akıl var olmalıdır ki bu teizmin tanrısıdır. Doğalcı-natüralist ekol²¹ ise bu görüşe karşı çıkmakta ve evrimsel süreci aşkın bir güç tarafından değil tamamen içkin bir şekilde, kendiliğinden var olagelen bir doğa yasası olarak tanımlamaktadır. Bu iki farklı görüşün ekseninde yorumlanan evrim teorisi, felsefi olarak kendisini iki farklı düşüncenin arasında bulmaktadır.²²

Evrimsel teorisinin akıllı tasarımcıların belirttikleri gibi doğaüstü bir güç tarafından yönetilen bir süreç olduğu bahsinin gerekçelerine bakıldığında bu savların; ilk canlının ortaya çıkışı, canlılığın tasarlanmış varlıklar oldukları ve insanlığın canlılar arasındaki yeri konuları ekseninde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.²³ Akıllı tasarımcıların bu argümanlarını karşısına alan natüralist ekol ise temelde doğa üstü bir güç ile yapılan tüm açıklamaları anlamsız bulur. Hatta bu konuda sert eleştiriler ortaya koyarak doğa üstü açıklamaları kabul eden kişileri “cahil, aptal veya deli (ya da kötü)” olmakla suçlar.²⁴ Felsefeci Daniel Dennett’e göre, “Mem’lerinden (Dennett burada din veya herhangi bir doğa üstü açıklama içeren metafizik düşünce ve inançlara mem ismini vermektedir) ve geleneklerinden vazgeçmeyenler saf dışı edilmeli ve onları etkisiz kılmak için savaşılmalıdır.”²⁵ Yine Dennett’e göre; “Doğal seçim, görünürdeki her şeyin içine işleyebilecek evrensel bir asittir.”²⁶ Bu anlamda Darwin, bu asidi keşfederek bütün doğaüstü açıklamaları ve daha özde dinleri eritecek bir formül geliştirmiştir.

Doğalcı ekolün akıllı tasarımcıların açıklamaları için yaptıkları sert eleştirilere rağmen ortaya koydukları savların ne denli açıklayıcı olduğu tartışmalıdır. Bu konuda filozof Alvin Plantinga (d.1932), doğalcı ekolün en güçlü temsilcilerinden biri olan Richard Dawkins için yaptığı eleştiride doğalcı açıklamaları saçma ve güçsüz bulur.²⁷ Buna rağmen doğalcı ekol, evrim teorisinin sadece gözlemlenebilir, ölçülebilir, doğal nedenlerle açıklaması gerektiği görüşündedir. Bu konudaki görüşleriyle öne çıkan Richard Dawkins’in evrim teorisini doğalcı-natüralist paradigmanın sınırları içerisinde ele almıştır.²⁸ Dawkins, teorisinin önemli

²⁰ Michael Peterson vd., *Akıl ve İnanç, Din Felsefesine Giriş*, çev. Rahim Acar (İstanbul: Küre Yayınları, 2019), 455.

²¹ Öncülüğünü Richard Dawkins, Sam Harris, Daniel C. Dennett ve Christopher Hitchens’in yaptığı, Evrim Teorisinin mutlaka Natüralist sınırlar içerisinde yorumlanması gerektiğini iddia eden bu ekol, evrimin natüralist yorumu ile ateizm için geçerli olacak argümanları desteklemektedir. Bakınız; Saim Gündoğan, “Richard Dawkins’in Tanrı’nın Varlığına Yönelik Eleştirisinin Çıkmazları”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2022), 818.

²² Recep Kılıç - Mehmet Sait Reçber (ed.), *Din Felsefesi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 368-369.

²³ Akıllı tasarım savunucularının öne sürdüğü diğer tüm iddialar ve bunlara karşı ileri sürülen tüm argümanlar için bakınız; Petto - Godfrey, *Yaratılış mı Evrim mi?*, 29-107; 248-271

²⁴ Petto - Godfrey, *Yaratılış mı Evrim mi?*, 44.

²⁵ Daniel C. Dennett, *Darwin’in Tehlikeli Fikri: Evrim ve Hayatın Anlamı*, çev. Bahar Kılıç - Aybey Eper (İstanbul: Alfa Yayınları, 2005), 520.

²⁶ Dennett, *Darwin’in Tehlikeli Fikri*, 515, 521.

²⁷ Alvin Plantinga - Engin Erdem, “Dawkins Karmaşası: Natüralizm Saçmalığı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50/1 (01 Nisan 2009), 180-181, 191.

²⁸ Plantinga - Erdem, “Dawkins Karmaşası”, 190.

bileşenlerinden biri olan doğal seçim kavramı üzerinde akıl yürütmüş ve seçim mekanizmasının işleyişini tamamen natüralist açıklamalara indirgemıştır. Natüralist açıklamalar, bilimsel argümanların sınırları ile ilgili soruların cevabının yalnızca deney ve gözlemlerle elde edilen bulgulara göre yapılması gerektiğini savunurlar.²⁹ Bu yaklaşıma natüralist çerçeveye sadık kaldığı için metodolojik natüralizm denmiştir. Metodolojik natüralizme göre bir teoriyi oluşturan argümanlar metafizik öğelere başvurmamalıdır.³⁰ Bu anlamda bilim, yöntem olarak, metafiziğin sınırları içerisinde kalan öğelere başvurmaz. Bilim, deney ve gözlemin konusu olabilen, herkes için geçerlilik kazanmış olgular üzerinden yapılabilir.³¹ Dawkins de bu metodu takip etmiş ve evrim teorisini doğaüstü bir güce başvurmaksızın, natüralist paradigma ile nasıl açıklamaya çalışmıştır.

1. Evrimin Mekanizmaları

Dawkins evrimi, canlı ve cansız maddeler dâhil olmak üzere doğada bulunan her şeyin sürekli değişimi olarak görür.³² Ona göre evrim, doğadaki her şeyin tabii olduğu varlığı inkâr edilemez bir doğa yasasıdır.³³ Evrimin kesin oluşu, bugüne kadar yapılmış literatür araştırmalarında kayıt altına alınmıştır. Doğayı tarafsız bir gözlemlerle gözlemleyen her araştırmacı evrim gerçeğine ulaşılabilir.³⁴ Evrimin varlığı ve yokluğu üzerinde bir tartışmak yersizdir.³⁵ Evrim vardır ve onun var olup olmadığı yerine doğadaki değişimin nasıl gerçekleştiği sorusunun sorulması daha doğrudur. Dawkins'in işaret ettiği doğadaki değişimin nasıl gerçekleştiği sorusu, evrim mekanizmaları konusu ile ilgilidir. Dawkins için evrim mekanizmaları konusunun aydınlatılması evrim ile ilgili bilinen birtakım yanlışlıkların düzeltilmesi adına önemlidir.³⁶ Dawkins'e göre evrim konusu kamuoyu nezdinde hala tartışmalı bir konudur. Çünkü evrim ile alakalı olmayan ancak evrim olduğu sanılan pek çok ön yargı ve ve bilgi kirliliği vardır. Bilgi kirliliklerinden en önemlilerinden birisi evrimin sadece bir teoriden ibaret olduğu yanlışlığıdır. Yanılgı bilimsel okuryazarlık eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Evrimin sadece bir teori olarak anlaşılması konusuna bir açıklık getirmeye çalışan Dawkins'e göre teori, doğada var olagelen olguları açıklamak için ortaya atılan önermeler yani hipotezlerdir.³⁷ Evrim teorisi bir spekülasyon veya bir şeyler hakkında fikir veren iddialar kümesi, kişisel görüş veya kanı değildir. Aksine teoriler bir olgu ve gerçekleri açıklamak için ortaya atılmış fikirler olmakla beraber bu fikirler deney ve gözlemlerle sınanmış ve bu sınamalar sonucunda kabul görmüş hipotezleri temsil eder.³⁸

²⁹ Enis Doko, *Metafiziğin Temelleri Analitik Metafiziğe Giriş* (İstanbul: Mona Kitap, 2020), 22-24.

³⁰ Mustafa Çakmak, "Evrin Teorisi Tanrının Varlığı İçin Gerçek Bir Tehdit midir?", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (07 Nisan 2015), 67.

³¹ Petto - Godfrey, *Yaratılış mı Evrim mi?*, 66-67.

³² Richard Dawkins, *Gen Bencildir*, çev. Tunç Tuncay Bilgin (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2010), 21-24.

³³ Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 23.

³⁴ Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 24-27.

³⁵ Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 24.

³⁶ Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 26.

³⁷ Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 18.

³⁸ Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 21-22.

Evrimi açıklamak için ortaya pek çok mekanizma öne sürülmüştür. Dawkins'e göre evrim teorisinin kamuoyu nezdinde hatalı yorumlanmasının en önemli nedeninden bir diğeri evrim ile onun mekanizmalarının farkının bilinmemesi ve bu iki kavramın karıştırılmasıdır. Örneğin evrim olgusunu açıklamak için öne sürülmüş en ünlü mekanizmalardan biri Jean-Baptiste Lamarck'ın (ö. 1829) öne sürdüğü evrim teorisidir.³⁹ Lamarck'ın teorisine göre evrimsel süreç iki aşamalı olarak ilerler. Bu süreçlerden ilki kullan-kullanma ilkesi ikincisi ise edinilmiş özelliklerin kalıtımı ilkesidir. Dawkins, Lamarck'ın teorisindeki bu iki ilkeyi ele alır. Kullan-kullanma ilkesi esasen hepimizin deneyimlediği günlük hayatımıza dahi gördüğü bir olgudur. Buna verilecek en güzel örnek kasların çalışma prensibidir. Kaslar çalıştırıldığı zaman zorlanır, yırtılır ve gelişerek büyürler. Çalışmadığında ise kasların küçüldüğü ve zayıfladığı bilinen bir olgudur. Aynı şekilde güneşe çıkan insanların melanin pigmentinin salgılanmasından ötürü teninin kararması güneşe çıkmayanlarınsa açık tonlu kalması kullan-kullanma ilkesine örnek olarak verilebilir.⁴⁰ Dawkins'in Lamarck'ın teorisini gündeme getirme nedeni evrim teorisi hakkında bilinen teorinin sadece bir tek versiyonu olduğu yanlışlığını düzeltme isteğidir. Daha sonra o, evrim hakkında bilinen bir diğer yanlış kaniye yer verir. Bu kanı evrim teorisimiş gibi bilinen ancak teori ile alakası olmayan yansızlık, mutasyonculuk ve moleküler etki gibi diğer rakip görüşler hakkındadır.⁴¹ Ortaya konulan tüm bu görüşler modern evrim teorisi ile bir alakası yoktur.

2. Doğal Seçilim

Dawkins, evrim teorisi ile ilgili doğru bilinen yanlışlardan ve teoriye gölgeye düşürmeye aday olduğunu düşündüğü diğer konuları açıkladıktan sonra kendi evrim görüşünü serimlemeye başlar. Onun üzerinde önemle durduğu ve doğadaki değişimi açıklamada yegâne araç olarak gördüğü teori, Darwin'in ortaya koyduğu evrim teorisidir. Darwin, bir doğa birincisi olarak böcekler, evcil hayvanlar ve yaban hayvanları üzerinde pek çok gözlem yapmış ve bu gözlemlerini *Türlerin Kökeni* adlı kitabında teorileştirerek ortaya koymuştur. Darwin'in *Türlerin Kökeninde* ortaya koyduğu evrim teorisinin birkaç alt basamağı vardır. Darwin bu alt basamaklarda teorisini adım adım serimlemeye çalışır. Örneğin Darwin ilk bölümde insanların hayvanlar üzerinde yaptığı ıslah çalışmalarından bahseder.⁴² Darwin'e göre ıslah çalışmaları özellikle hayvan yetiştiricileri tarafından çok iyi bilinen bir metottur. Bu yöntem sayesinde insanlar, işe yarayan hayvanları (örneğin çok süt veren hayvanları) işe yaramayan öteki hayvanlardan ayırır. Ayırıştırılarak seçilen hayvanlar çiftçiler tarafından daha özenle bakılır. Gerek beslenmelerine gerek üremelerine daha çok imkan verilen seçilen hayvanların sayısı çoğaltılmaya çalışılır. Daha az süt veren verimsiz inekler ise beslenmek ve üremelerinin çoğalması yerine kesime verilir ve böylece elenmiş olur. Öte taraftan verimli olduğu bilenen hayvan, üremesine imkân sağlandığı için

³⁹ Dawkins, *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*, 23.

⁴⁰ Dawkins, *Kör Saatçi*, 381.

⁴¹ Dawkins, *Kör Saatçi*, 394-398.

⁴² Darwin, *Türlerin Kökeni*, 29-53.

yavrular. Verimli hayvanların yavruları da ataları gibi verimli türler olarak var olacaktır. Ancak bu verimli hayvandan olup da verimsiz olan yavrular yine seçilerek eleme işlemine tabi tutulur ve böylece daha verimli olanlar seçilmeye devam edilir. Çiftçiler tarafından seçilmek suretiyle yapılan bu işlem nesiller boyunca devam eder ve en çok süt veren hayvan türü, tabiri caizse, üretilmiş olur. Üstelik bu seçme işlemi sadece hayvanlar ile değil, bugün bilinen bekaşi üzümü, mısır ve daha birçok bitkisel gıda üzerinde de denenmiş ve bugün sahip olduğumuz verimli besinlere ulaşılmıştır. Darwin tüm bu ayrıştırarak seçim yapma sürecine yapay seçim ismini verir.⁴³ Yapay seçim tamamen irade sahibi olan bir insan tarafından yapılmış olan seçim işlemi ifade eder ve istenilen özelliklerin seçilerek çoğaltılmasını tanımlar. Bu yöntem sayesinde çiftçiler kendileri için daha verimli olabilecek hayvanları seçtiklerini ifade etmişlerdir. Yapay seçimin sonuçları Darwin'i de şaşırtacak derecede esnek ve değişkendir. Konuyla ilgili olarak yapay seçimin ne kadar güçlü bir eleme – seçme süreci olduğunu ifade etmek isteyen bir hayvan yetiştiricisinin ifadelerine yer verir. Kendisinden herhangi bir özellikte hayvan istendiğinde onu 2 ila 3 yıl gibi kısa bir sürede üretebileceğini ifade eden hayvan yetiştiricisinin ifadelerini içeren cümlelerden Darwin, istenilen türde bir hayvanın üretilmesinin hayvan yetiştiricisi kişiler arasında iyi bilinen bir yöntem olduğunu bu yöntem sayesinde işe yarar türden hayvanların çoğaltıldığını işe yaramayan türden hayvanların elendiğini vurgular. Yapay seçim ile hayvan türleri işe yarayacak şekilde tasarlanmış şekilde var olmaktadır.⁴⁴

Darwin, kitabının diğer bölümüne çiftçilerin takip ettiği eleme seçme metodunun tabiat da cereyan ettiğinden bahseder.⁴⁵ Hayvan yetiştiricisi kişi, kendi istediği şekilde kendi işine yarayacak hayvanları seçme işlemine tabi tutuyorsa tabiat da aynı işlemi gerçekleştirmektedir. Tabiatın seçme işlemi yapması bir hayvan yetiştiricisinininki gibi bilinçli değildir. Doğal şartlarda bir türün yavruları olur bu yavrudan doğal şartlara adapte olabilen yani doğaya uyum sağlayabilen yavrular hayatta kalırken doğal şartlara uyum sağlayamayan yavrular elenirler. Bu eleme işlemi tabiatın bilinçli bir şekilde üstlendiği bir rol değildir. Tabiat, tabiri caizse kendine ayak uyduran türlerden yana çıkmakta ve onlara gerek besin gerek üreme imkânı vererek adapte olanların çoğalmalarına katkıda bulunur. Darwin burada bir insan müdahalesi olmadığı ve tabiat marifetiyle yapıldığı için bu seçim türüne doğal seçim ismini vermiştir.⁴⁶ Darwin'e göre doğal seçimin gerçekleşmesinin sebebi tabiatta cereyan eden varoluş mücadelesidir. Doğadaki tüm canlılar birbirini etkilemektedir ve bu, alan kavgasına yol açmıştır. Alan kavgası aynı zamanda besin ve eşe ulaşmayı da içerir.⁴⁷ Bir canlı başta besine, sonra üreme kaynakları için savaşmak durumdadır. Buradaki savaş doğal seçilimi doğurmaktadır. Nasıl ki insanoğlu basit bireysel farkları istediği yönde biriktirerek seçim yapıp eşsiz sonuçlar elde edebiliyorsa aynısını doğanın da yapmasının doğal seçilimi oluşturduğunu söyleyen

⁴³ Darwin, *Türlerin Kökeni*, 35-61.

⁴⁴ Darwin, *Türlerin Kökeni*, 45.

⁴⁵ Darwin, *Türlerin Kökeni*, 65.

⁴⁶ Darwin, *Türlerin Kökeni*, 97-98.

⁴⁷ Darwin, *Türlerin Kökeni*, 94-95.

Darwin, yapay seçim ile doğal seçilimi kıyaslar. Ona göre yapay seçim son derece yüzeysel ve dış görünüme göre gerçekleştirilir. Zira insan yalnızca gözle görülür özellikleri değiştirebilir. Oysa doğa, canlıya yararı olmadığı sürece dış görünüme asla aldırış etmez. Doğaya bir amacı olmaksızın canlıyı hayatta kalma süreci içinde zorlar ve canlıdaki her iç organa ve hatta canlının her zeresine etki eder. İnsan yalnızca kendi çıkarı için seçim işlemi yaparken doğaya sadece canlının faydasını gözeterek seçim yapar.⁴⁸ Seçilen her canlı doğaya tarafından sınanmış ve eleme-seçilme sistemi ile hayatta kalmaya zorlanmıştır. Yapay seçimin temeli olan insanın seçimleri ve kısıtlı çabaları zavallyiken doğal seçim sürecinde doğaya daha uzun bir sürede asırlar ve nesiller boyunca seçim yapmaya devam eder ve böylece insanın erişemeyeceği bir seçim kudretiyle canları sürekli seçim işlemine tabi tutar.⁴⁹ Sonraki bölümlerde Darwin doğal seçim üzerine örneklerini sunar ve daha sonra canlıların nasıl seçildiği ile ilgili çeşitlenme yasalarına geçer.⁵⁰

Doğal seçimin açıklanmasından sonra Dawkins, Darwin'in sistemli bir şekilde ele aldığı doğal seçim kavramına odaklanır. Zira Dawkins için evrim teorisinin en önemli kısmı ve ana omurgası doğal seçim kavramıdır ki Dawkins doğal seçim kavramını evrim teorisinin tam merkezinde tutar.⁵¹ Dawkins seçim kavramının canlılar üzerinde nasıl çalıştığını açıklamadan evvel dışarıda kolaylıkla gözlemleyebileceğimiz seçim işlemi açıklayan örneklerle yer verir. Böylece dışarıdaki örneklerden bir analogi yoluyla canlılar konusuna geçecek ve canlılarda seçim kavramının nasıl işlediğini açıklayacaktır. Bu anlamda onun verdiği örneklerden birisi deniz kenarlarında kumsallardaki taşların dizilimidir. Dawkins sahile inen bir kişinin sahil kumsallarında gördüğü taşların rastgele olmadığını fark ettiği bir âni örnek olarak gösterir. Bu kişi kumsaldaki taşların gelişigüzel olacak şekilde rastgele dizilmediğini fark etmiştir. Taşların diziliş şekli denizden karaya doğru olacak şekilde küçük ve ince taşlardan iri ve kalın taşlara doğrudur. İlk bakışta bu dizilimin insan eliyle bilinçli bir şekilde yapıldığı düşünülebilir. Zira bu tür düşünce sezgimize en yakın açıklamadır. Ancak Dawkins'e göre sahildeki taşların küçük taşlardan büyük taşlara doğru dizilmesinde basit bir doğaya yasası yer almaktadır. Bu doğaya yasası taşların deniz suyuna verdiği tepki ile alakalıdır. Deniz suları yükselip alçaldığında büyük taşlar deniz akıntısına karşı koyarak yerinde duracaklardır. Daha orta ölçekli taşlar akıntıya uyacak ve orta sıralarda bir yerde yerin alacaktır. Ancak daha küçük taşlar akıntıya karşı koyamayacak ve deniz suyunun etkisi ile kumsaldaki küçük taşları oluşturacaktır. Burada basit bir seçim işlemi yer almaktadır. Deniz suyu genellikle küçük olan taşları kendisine doğru çekmiş basit bir etki tepki yasasının yer aldığı bu işlemde küçük taşlar seçilmiştir.⁵² O halde insan sezgisinin tabiata nazar ettiğindeki elde ettiği ilk bilgiyi sorgulamakta fayda vardır. Zira seçim işlemi basit bir doğaya yasası iken insan algısı sanki seçilimi yapan bir irade varmışçasına bir

⁴⁸ Darwin, *Türlerin Kökeni*, 99.

⁴⁹ Darwin, *Türlerin Kökeni*, 99-100.

⁵⁰ Darwin, *Türlerin Kökeni*, 153.

⁵¹ Richard Dawkins, *Bir Şeytanın Papazı*, çev. Tunç Tuncay Bilgin (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2008), 22-51; Dawkins, *Kör Saatçi*, 53.

⁵² Dawkins, *Kör Saatçi*, 50-62.

yanılığa kapılmaktadır.⁵³ İnsan algısının seçim konusunda düştüğü en büyük yanılgı Dawkins için canlılık konusunda da geçerlidir. Zira insan, canlıların var olma nedenini, seçim yasasını ve evrim teorisini bilmediği için metafizik öğelerle açıklamak durumunda kalmıştır.⁵⁴ Oysa canlılığın var oluşu metafizik öğelerle ve daha özelden Tanrı kavramı ile açıklanacak bir durum değildir. Canlılık bir tabiat yasası olan seçim sayesinde şekillenmiş adeta bir kil gibi yoğrularak bugünkü şeklini almıştır.

Dawkins'in bu önermesi ile canlıların var olma gerekçesi doğa yasaları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak elbette canlı bir türün seçilmesi için canlı denilebilecek bir yaşam formuna ihtiyaç vardır. Bu konu ilk canlının kim ve ne olduğu ile ilgilidir. Bu bakımdan Dawkins, önce ilk canlı formunun nerede ve nasıl meydana geldiğiyle ilgili fikirlerini açıklamış, daha sonra bu canlının evrimleşerek bugünkü gibi milyonlarca çeşidi bulan canlılar âlemini nasıl meydana getirdiği konusuna gelmiştir.⁵⁵

Dawkins'e göre seçim kavramının anlaşılabilmesi için ilk canlının hikâyesine bakmak gereklidir.⁵⁶ Evrim teorisi canlıların nasıl değiştiğini farklılaştığını ve birbirinden nasıl türediğini açıklamak için ortaya atılmış bir kuramdır. Bu sebeple evrim teorisi ilk canlının nasıl neşet ettiğini açıklamak zorunda değildir.⁵⁷ Bilimsel gelişmelere göre ilk canlı ya da ilk yaşam formu bundan milyarlarca yıl önce dünyanın son derece kaotik ve karmaşık ortamında bugün elde edilmesi son derece zor olan kimyasal bileşiklerin olduğu bir ortamda var olmuş olmalıdır. Yaşam formunun var olduğu ortama kimyasal bir çorba ismini veren Dawkins, buradaki sürecin nasıl ve hangi şartlarda cereyan etmiş olduğunu bilmenin imkânı olmadığını ifade eder. Ancak milyarlarca yıl önce mevcut olan bu şartların laboratuvar ortamında oluşturulmaya çalışıldığını ve canlı olmasa dahi canlı yapısına benzer şekilde moleküllerin oluşturulduğunu belirtir.⁵⁸ Milyarlarca yıl önceki şartları taklit etmeye çalışan laboratuvar ortamında canlı moleküllerine benzer yapıların ortaya çıkması ilk canlıların kaotik bir ortamda çıkmış olabileme ihtimalini arttırdığını ifade etmektedir. Yani ilk canlı kaotik bir ortamdaki tamamen kendiliğinden yani dışarıdan bir müdahale olmaksızın, bir çeşit kimyasal bir tepkime gibi ortaya çıkmış olabilir. Dawkins'e göre bu özel ortamda ilk defa ortaya bir yaşam formu şeklinde değil de ilkel bir durumda olan ve molekül şeklinde ortaya çıkan bu yaşam formlarına şimdilik ilkel DNA'lar demekle bir beis yoktur.⁵⁹ Bu ilkel DNA'lar zamanla enerji edinme şeklini keşfetmişlerdir. Zira ilkel DNA'lar mevcudiyetini devam ettirmek isteyenler yani hayatta kalmak isteyenlerdir. Onların bu istemleri mecazi manadadır. Yoksa ilkel yaşam formlarının istek gibi bir duyguları olma söz konusu değildir. Tabiat kimyasal bir çorbada bulunan nesnelere ilkel yaşam formlarına

⁵³ Richard Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019), 16-21.

⁵⁴ Richard Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2015), 159.

⁵⁵ Richard Dawkins, *Cennetten Akan İrmak*, çev. Sinem Gül (İstanbul: Varlık Yayınları, 2013), 20.

⁵⁶ Dawkins, *Gen Bencildir*, 23-27.

⁵⁷ Dawkins, *Gen Bencildir*, 25-31.

⁵⁸ Dawkins, *Gen Bencildir*, 33.

⁵⁹ Dawkins, *Gen Bencildir*, 18-19.

dönüştürmüştür.⁶⁰ Bu yaşam formları zaman içerisinde enerji elde edilmeyi öğrenecek ve doğal seçim işlemine tabi tutulacaktır. Milyarlarca yıl önce gerçekleşen bu olay ilkel canlıların ortaya çıkmasını sağlamış, ilkel canlılar doğada seçim işlemine tabi tutulmuş bu seçim işleminin sonuçları olarak da bugün bakteriler bitkiler hayvanlar ve elbette insanlar dâhil olmak üzere büyük bir canlılık sınıfı meydana gelmiştir.

Dawkins'in üzerinde önemle durduğu bir diğer konu bu seçim sisteminin dayandığı milyarlarca yıllık sürenin son derece uzun bir zamanda gerçekleşmiş olmasıdır. Bu uzun süreç insanoğlunun hayal gücünü aşacak kadar görkemlidir. Bundan milyarlarca yıl önceki ilkel yaşam formlarına bakıp bugünkü insanlar ve hayvanlar âlemini ve elbette bitkiler âlemini nasıl meydana getirdiği sorusunu sormak sağduyuya aykırı olsa bile, seçim mekanizmasının özellikleri anlaşıldığında bu durum akla o kadar da uzak bir ihtimal olarak görünmeyecektir.⁶¹ O halde seçim işleminin nasıl çalıştığı üzerine daha da dikkatli eğilmek gerekmektedir.

Dawkins, Darwin'in kullandığı yaşam mücadelesi kavramını seçim baskısı olarak değiştirir.⁶² Onun seçim baskısı ismini verdiği kavram esasen hayat mücadelesinden ibarettir. İlkel bir kimyasal çorba içerisinde ilk defa yaşam bulan canlı formu varlığını devam ettirebilme adına büyük bir baskıya maruz kalmaktadır. Bu baskı ilkel canlılar arasında rekabeti yaratmıştır. Buradaki rekabet tabiattaki besin kaynakları ile ilgili olabileceği gibi üreme imkânı sağlayacak eş seçimi ile de alakalıdır. Canlılar arasında besine ulaşma, birbirine yem olup olmama, alan kapma ve eş bulma gibi konulardaki mücadeleye iklim ve coğrafi koşullar da dahil olur ve canlının yaşam mücadelesi daha da zorlaşır. Tüm bu engeller seçim baskısı diyebileceğimiz fenomeni var etmiştir. Dawkins, hayat mücadelesinin tüm canlılarda gözlenebileceği gibi canlılığın en ilkel hali olan DNA'larda da gözlemlenebileceğini ifade eder. Ona göre DNA'lar doğadaki besin ve kaynak stoklarının sınırlı olduğunu bilirler.⁶³ Çünkü yaşam başlamadan evvel ilkel DNA'lar bu bilgiyi edinmişlerdir. Zaten bir genin en iyi yaptığı şey hayatta kalmak ve hayatta kalmaya yarayan bilgisini sonraki kuşaklara aktarmaktır. Genler hayatta kalma şansını arttırmak için seçim baskısı ile evrimleşmiş ve bir beden var etmişlerdir. Bu beden, bitkiler gibi yerinde duran, hareket edemeyen canlılar olabileceği gibi hayvanlar gibi hareket edebilen canlılar da olabilir. O halde bugün hayvan ve bitki diye adlandırdığımız tüm canlılar, genlerin yaşam baskısı sonucunda evrimleşerek oluşturdukları yapılarıdır. Canlının esas kimliği ve benliği genlerde gizlidir. Bizim gözlemlediğimiz tüm canlıların sahip olduğu bedenler (insan, hayvan, ağaç .vs her türlü bedensel yapılar) genlerin hayatta kalmak için inşa ettiği yapılarıdır. Bir canlı esasen genlerin toplamıdır. Bu genler bedene dağılmış vaziyette durur ve canlılığa hükmederler. Esas olan canlılık değildir. Onları oluşturan genlerin kümülatif

⁶⁰ Dawkins, *Gen Bencildir*, 17-43.

⁶¹ Richard Dawkins, *Ataların Hikayesi, Yaşamın Kökenine Yolculuk*, çev. Ahmet Fethi (İstanbul: Hil Yayınları, 2021), 35-57.

⁶² Dawkins, *Kör Saatçi*, 81.

⁶³ Dawkins, *Kör Saatçi*, 63.

niyet ve arzularıdır. Genlerin yarattığı bedenler genlerin birer yan ürünü gibidirler. Burada esas olan genlerin hayatta kalma şansını arttırmak için oluşturdukları kas beyin beden gibi yapıların genleri hayatta tutup tutmama şanslarını arttırmalarıdır. Zira genler hayatta kalmak istemeyen ve bu manada son derece bencil olan en küçük yapı taşlarıdır.⁶⁴

Dawkins'in Bencil Gen⁶⁵ adını verdiği açıklamasındaki genler, sadece bencil olmakla kalmayıp aynı zamanda stratejik davranmayı da öğrenmiş yapılar olarak sunulur. Buradaki stratejiyi daha az enerji harcama adına oluşturulan koalisyonlar şeklinde ifade etmek mümkündür. Canlı türleri arasındaki dayanışma, iş birliği ve hatta akrabalık gibi bağlar tamamen genlerin oluşturduğu bedenlerin hayatta kalma stratejileridir. Genler konakçı olduğu bedenlere diğerleri ile sürekli bir mücadele içinde olmalarının onlara kayıplar yaşatacağını direktif eder. Bu durumda bedenler sürekli bir rekabet içine girmektense kendisine rakip olarak gördüğü canlılarla işbirliği yapma yoluna gitmeyi seçebilir. İşbirliği canlılar arasında hayatta kalma şansını artırır. Sürekli bir mücadele ise hayatta kalma şansını azaltır. Dawkins'e göre tüm bu mekanizma doğada sosyalleşme adını verdiğimiz bir olguyu var eder. Sosyalleşme olgusu akraba türler arasında daha sıkı bir şekilde görülür. İşbirliğinin oluşturduğu akrabalık bağlarının bir başka avantajı daha vardır. Dawkins'e göre beden, genlerin konakçı olarak kullandığı yapılardır ve genler varlıklarını devam ettirebilme adına bedenlere çoğalmaları yönünde üremeye teşvik eden telkinler verir. Çünkü üreme vasıtasıyla genler kendilerini bir başka konakçı bedene aktarma şansı bulurlar. Aktarım sayesinde bir canlı bedeninde bulunan genler kendini bir başka nesile aktarmış olur ve varlıklarını devam ettirme şansı süreklilik arz eder. Canlılar arasındaki akrabalık bağlarının genlerin bir tabiri caizse oyunu olduğunu ifade eden Dawkins'e göre akrabalık bağının güçlü bir bağ olmasının gerekçesi genlerin dayatmasıdır. Örneğin bir annenin bedeninde bulunan genler annenin üremesi yönünde telkin verir ve üremeyi cazip hale getirir. Üreme yoluyla var olan yeni nesiller sayesinde genler varlıklarını devam ettirme şansı bulurlar. Genler için anne olan bedenin ölüp gitmesinde bir mahsur kalmamıştır. Konakçı buldukları bedenlerde üreme telkini veren genler yeni bir yavru var etmiş ve kendilerini geleceğe aktarabilmişlerdir. Üreme olgusu genler için canlılığın ve yaşamın tek gayesi konumundadır. Çünkü genler ancak üreme vasıtasıyla varlıklarını devam ettireceklerdir. Bu durum anne için olduğu kadar baba için de geçerlidir. Bir baba bedenindeki gen, bu bedene üremeyi cazip hale getirerek üremeyi sağlayacak ve kendini geleceğe aktararak görevini tamamlayacaktır. Dawkins genlerin bu sıkı işbirliğinin anne-evlat, baba-evlat arasındaki ilişkiyi düzenlediğini ifade eder. O halde ebeveyn ile yavru arasındaki ilişki tamamen iki gen arasındaki bağ ile alakalıdır. Süreç sonunda bencil olan genler varlıklarına devam ettirmek için evrimsel bir yolla öncelikle bedenler var etmiş ve bu bedenleri üremeye zorlayarak kendi mevcudiyetlerini devam ettirme şansı bulmuşlardır. Artık ölümsüz olma arzusuyla dolu genler için üreme vasıtasıyla

⁶⁴ Dawkins, *Gen Bencildir*, 23.

⁶⁵ Dawkins, *Gen Bencildir*, 11.

mümkündür.⁶⁶

Dawkins için genler sadece hayatta kalıp üreme imkânı ile kendilerini geleceği aktarmazlar.⁶⁷ Onların hayatta kalma stratejilerine pek çok örnek vermek mümkündür. Örneğin canlılar arasında üstünlük kurma, başka bir canlıya gözdağı verme, rakibi korkutma, onu yok etmek yerine üzerine hâkimiyet kurma gibi rekabeti içerecek bütün unsurlar genlerin canlıya dayattığı hayatta kalma stratejileri olarak gözlemlenebilir olgulardır. Genlerin sonsuza dek var olma ve ölümsüz olma istekleri canlı bedenini mümkün kıldığı gibi insan gibi gelişmiş organizmalarda bilinç gibi bir kavramı da ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda Dawkins bencil gen teorisi ile genlerin yarattığı canlılardan ve canlıların kazandığı özelliklerden uzun uzadıya bahseder. Ona göre canlıların sahip olduğu bütün özellikler genlerin hayatta kalma stratejileri ile alakalıdır. Genler nesiller boyu aktarılırlar ve hayatta kalmaya devam ederler. Genlerin bu akışına yaşam ırmağı adını veren Dawkins, milyarlarca yıllık evrim tarihinin bu ırmak boyunca şekillendiğini ifade eder. Darwin'in evrim ağacı alegorisi burada yaşam ırmağı alegorisi ile isimlendirilmiştir.⁶⁸ Her iki alegorideki ortak fikir yeryüzündeki bütün canlıların ortak bir atadan geldiği, nesiller boyunca farklılaşarak ayrıştığı, hepsinin ortak bir tür iken zaman içerisinde belli coğrafyalara ve iklimler sebebiyle farklılaştığı vurgusudur.

3. Bir Tasarımcı Olarak Evrim

Buraya kadarki bölümde Dawkins, doğal seçim yasasının hangi temeller üzerine kurulu olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Onun düşüncesinde seçim işlemi doğanın en mahir olduğu, milyarlarca yıldır yaptığı ve yapmaya devam ettiği temel yasalardan birisidir. Bu manada seçim tıpkı yer çekimi yasası gibidir. Nasıl evren kendine içkin yasalarla kütle çekimine müsaade etmişse, aynı şekilde canlılar dünyasında doğaya adapte olabilen canlıları seçim işlemine tabi tutmuştur. Ancak elbette seçim işlemi için ilk canlı nüvelerinin var olması gerekmiştir. Dawkins için bu nüveler kimyanın ve diğer bilimlerin konusu iken imkânsız değildir. İlk canlılar var olduktan sonra seçim baskısı denilen hayatta kalma mücadelesine girmişlerdir. Bu baskı canlıları nesilden nesle aktarırken her kuşakta değiştirmiştir. En ilkel canlı olarak tanımladığı DNA'lar da bu yaşam savaşında yer almış ve milyarlarca yıl boyunca evrimleşerek canlılığı, yani canlı bedenini (buna dahil olacak şekilde kaslar, kemikleri ve diğer yapıları) meydana getirmiştir.⁶⁹ O halde canlılık genlerin toplamı gibidir. Hayatta kalma stratejileri de genlerin izlediği temel stratejilere dayanmaktadır. Artık canlılığın temel rotasını tayin edilmiştir. Bu rota tüm canlıların gen adı verilen temel yapılardan oluştuğu ve uzun zamanlar içerisinde evrimleşerek bugünkü halini aldığı üzerine kurulur.⁷⁰ Dikkatlerden kaçırılmaması gereken nokta buraya kadar ki sürecin hiçbir metafizik açıklamaya gerek kalmaksızın doğalcı açıklamalar içerisinde

⁶⁶ Dawkins, *Gen Bencildir*, 23-44.

⁶⁷ Dawkins, *Gen Bencildir*, 34.

⁶⁸ Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 20.

⁶⁹ Dawkins, *Gen Bencildir*, 41-44.

⁷⁰ Dawkins, *Gen Bencildir*, 43.

kaldığıdır. Bundan sonraki süreçte Dawkins canlı evriminin faili hakkında bir sorgulama içine girecektir. Bunun anlamı, tüm bu evrimsel sürecin bir faili olup olmadığı hakkında yapacağı açıklamaların felsefi düzlemde hangi kritereler üzerine yaptığının dikkate alınması gerektiğidir.

Dawkins'in canlılığın tasarımının nasıl olduğu üzerine belirli metaforlar geliştirmeye çalışır. Ona göre biz insanlar canlılara baktığımızda muhteşem bir yaratma veya tasarım görürüz.⁷¹ Örneğin çitalara baktığımızda onların koşmak ve avlanmak için tasarlanmış birer kusursuz makine olduklarına düşünürüz. Yine doğada bulunan başka hayvanlarda kiminin kamufle olma özelliği kiminin avlanma özelliği kiminin de görkemli güzellikleri dikkatimizi çekmiştir. Tüm bu unsurlar canlıları inceleyen insanlarda bu özellikleri var eden birinin olduğunu düşündürmektedir. Dawkins, tam burada Fred Hoyle'nin (ö.2001) meşhur Boeing uçağı alegorisine atıfta bulunur.⁷² Hoyle'ye göre canlılar tasarlanmış varlıklardır. Bizler onlara baktığımızda onların ne kadar kusursuz bir özen ve güzellikte olduklarına tanıklık ederiz. Canlıların sahip olduğu bu özelliklerin bir tasarımcı tarafından yapıldığını düşünürüz. Aksi halde bir düşünce yani canlının tasarlanmadığı ve bir tasarımcısının olmadığı düşüncesi bize abes gelir. Hatta bu düşünce o kadar abestir ki çölde esen bir fırtınanın kendiliğinden bilinçsiz bir şekilde Boeing tipi bir uçak yaratmış olduğuna inanmak gibi saçma bir durumdur.⁷³ Oysa nasıl ki Boeing uçakların bir tasarımcısı varsa doğada bulunan canlılarda bir tasarımcı tarafından var edilmiştir. Çünkü uçağın sahip olduğu incelik, tasarımındaki hesaplamalar ve ayarlamalar uçağın uçması için düşünülmüş mekanik aksamların tamamı tesadüfi ve rastgele bir şekilde oluşmuş gibi değildir. Uçağın sahip olduğu tüm bu özelliklerin olsa olsa bilinçli bir tasarımcısı olmalıdır. Bu incelik canlılara bakıldığında da görülebilir. Canlılar da tıpkı tasarlanmış bir uçak gibidir. Tasarımlarında bir tesadüflük yerine bir amaçlılık gözlemlenir. Dawkins, başvurduğu bu benzetmede tasarımcı vurgusunu özellikle üstünde durur.⁷⁴ Çünkü Hoyle'nin ortaya attığı uçak benzetmesindeki tasarımcı konusu tam da Dawkins'in üzerinde durmak istediği konudur. Dawkins bu konudan hareketle canlıların tasarımcısının olup olmadığını meselesine varmak ister. Bu manada Hoyle'nin öne sürdüğü tasarımcı düşüncesi Dawkins'in üzerinde uzun uzadıya açıklama yaptığı bir konu olacaktır.⁷⁵

Dawkins tasarımcı argümanı denilince akla gelen en ünlü örneklerden bir diğerini William Paley'in (ö.1805) öne sürdüğünü iddia eder.⁷⁶ Paley'e göre doğadaki bütün canlılar ondan daha üst bir bilinç ve irade tarafından tasarlanmıştır veya yaratılmışlardır. İnsan aklı ve sezgisi bunun haricinde farklı bir önermeyi kabul edemez. Paley, insan aklının bu önermeyi kabul etmemesindeki gerekçe olarak bir çeşit mantık yürütür.⁷⁷ Bu mantık

⁷¹ Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 143.

⁷² Richard Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, çev. Tunç Tuncay Bilgin (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2015), 108-112.

⁷³ Dawkins, *Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak*, 100.

⁷⁴ Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 109.

⁷⁵ Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 108-111.

⁷⁶ Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 167.

⁷⁷ Taslaman, *Evrimsel Teorisi Felsefe ve Tanrı*, 71.

yürütmesine ormanda geziye çıkmış bir adamı düşünerek başlatır. Yürüyüş yapan bu adamın ayağının rastgele bir taşta değdiği anı düşünmemizi ister. Ayağı taşta değen kişi, o taşların niçin orada olduğunu hangi amaçla ayağına takıldığı gibi konuları önemsemez. Basitçe bu taşların burada rastgele durmakta olduklarını düşünür ve yoluna devam eder. Bu davranış akla ve sağduyuya en yakın davranıştır. Ancak Paley daha sonra aynı kişinin geçtiği yolda bir taş değil de bir saat bulunduğunu varsaymamızı ister. Bu kişinin taş yerine saati fark ettiğinde bütün dikkati bu nesneye yönelecektir. Saati incelemek isteyecek ve ondaki tasarım inceliklerine dikkat kesilecektir. Saatin içerisindeki mekanizmanın bir amaca hizmet etmek için tasarlandığını sezgisel olarak kavrayacaktır. Bu kişinin zihninde sezgisel olarak kavradığı bu gerçek ona böyle bir tasarımın kendiliğinden olamayacağı fikrini verir. Doğal olarak bu kişi saat üzerinde düşünüp saatin incelikleri hakkında fikir yürütmeye çalışarak bu saatin bir yapımcısı olduğunu sonucuna varacaktır. Zira belli bir iş için tasarlanmış olan nesnelerin bir tasarımcısı olmak zorundadır. Saatin rastgele bir şekilde doğada kendiliğinden var olması mümkün görünmemektedir. O halde bu saat bir tasarımcı tarafından ve bir amaç için tasarlanmış olmalıdır.⁷⁸ Tam bu noktada Paley, zihnimizin saati değil de bir organ olarak göz üzerine düşünmeye davet eder. Ona göre canlıların sahip olduğu göz tıpkı bir saat gibidir. İncelikle ve ustaca tasarlanmıştır. Göz görmeye yarayan ve binlerce hassas parçadan oluşan insanın bugün bile nasıl çalıştığını anlamakta hala zorluk çektiği kusursuz bir tasarım örneği olarak ortadadır. Etrafımızda gördüğümüz canlıların sahip olduğu gözlerine baktığımızda onların görme amaçlı olarak tasarlandığını düşünmemiz son derece normaldir. Tıpkı saati bulduğumuzda sezgisel olarak hissettiğimiz bir tasarımcı fikri gibi canlıların sahip olduğu göz organındaki incelikli işçiliğe ve amaca baktığımızda düşündüğümüzde hissedeceğimiz şey aynı tasarımcı fikrine ulaştıracaktır. Bu durumda saatin bir tasarımcısının olması gerektiği fikrine benzer bir hisle canlıların da bir tasarımcısı olduğu fikrine ulaşmış oluruz. Paley, göz ve saat arasında kurduğu alegori ile mutlak bir tasarımcı olan Tanrı fikrine ulaşmaktadır.⁷⁹ Onun önerisindeki tasarımcı fikri kaçınılmaz gibidir. Benzer şekilde Fred Hoyle'nin önerisinde de tasarım fikrinin kendiliğinden rastgele bilinçsiz bir şekilde gerçekleşmeyeceği fikri yer almaktadır.

Dawkins, Hoyle ve Paley'in akıl yürütmeleri üzerinden hareketle tasarımcı ve rastgele olamama fikirleri üzerinde durur. Canlıların tesadüfen var olamayacakları konusu Dawkins için önemlidir ve bu konunun natüralist paradigması ekseninde açıklanması gerekmektedir. Dawkins'e göre canlılar tesadüfi bir şekilde var olmamış bir tasarlayıcıları vardır ancak bu tasarımcı bilinçli ve irade sahibi bir tasarımcı değildir. Paley'in argümanındaki saatçi benzetmesinde saatçinin bilinçli ve bir amaca yönelik bir şekilde tasarım yaptığı söylenebilir. Dawkins bir tasarımcıyı kabul etmekle beraber bu tasarımcının bilinçli ve irade sahibi bir canlı olduğu iddiasının karşısında durur. Ona göre bütün canlıların elbette bir tasarımcısı vardır. Fakat bu tasarımcı tamamen kör, sağır, duyumsuz,

⁷⁸ Cafer Sadık Yaran, *Çağdaş ve Klasik Metinlerle Din Felsefesi* (Samsun: Etüt Yayınları, 2019.), 79.

⁷⁹ Taslaman, *Evrin Teorisi Felsefe ve Tanrı*, 71-74.

amaçsız ve iradesiz bir mekanizma olan doğal seçilimdir.⁸⁰ Bu sebeple doğal seçilimin bir mekanizma olarak doğru bir şekilde tanıtılmasında fayda vardır.

Dawkins'e göre doğal seçim ile ilgili en önemli yanlış onun tesadüfe indirgenmesidir.⁸¹ Elbette doğal seçilimin içerisinde bir miktar tesadüflik vardır ancak o bütünü rastgele bir prensiple çalışmaz. Çünkü Hoyle'nin de argümanında görüldüğü gibi rastgele çalışan bir sistemin canlılık gibi karmaşık yapıları var etmesi sağduyuya aykırıdır. O halde doğal seçim bilinçsiz ve kör iken bütün bunları nasıl yapabilmektedir? Dawkins'e göre bunun cevabı doğal seçilimin tesadüfi ve karmaşık bir sistemle değil tamamen kendi içerisindeki matematiğe uygun olarak birikimli seçim adını verdiği bir yöntemi kullanmasıdır.⁸² Bizler canlılığın kendiliğinden tesadüfi bir şekilde meydana geldiğini elbette iddia edemeyiz. Zaten birikimli seçim bu iddianın tam karşısında olacak şekilde konumlandırılmıştır. İnsanların evrim teorisinin şans ile özleştirmesindeki en büyük hatalardan birinin nedeni budur. İnsanlar rastgelelik ile birikimli seçilmeyi ayırt edememektedir. Bu sebeple o, rastgelelik ve birikimli seçim arasındaki farkı açıklamak için bir örnek olarak ünlü yazar William Shakespeare'in (ö.1616) kitabının rastgele bir şekilde yazılma ihtimalini sorgulamak ister. Burada rastgeleliğin gücü o kadar aciz, ve o kadar değersizdir ki rastgele bir metod ile Shakespeare'in bir kitabını yazmak şöyle dursun kitabında geçen bir cümleyi dahi yazmak olanaksız görülmektedir. Örneğin Shakespeare'in kitabın geçen "Bir gelinciğe benziyor" ifadesinin klavyenin tuşlarına rastgele basılarak yazmaya çalışmanın ne kadar zor olabileceği üzerinde düşünmemizi isteyen Dawkins'e göre sınırsız bir kaynak ve sınırsız bir zaman olsa dahi yine de bu cümleyi yazmak imkansızdır.⁸³ Çünkü olasılıklar çerçevesinde böyle bir cümlenin ve daha da ötesinde bir kitabın yazılması olanaksızlığa yakındır. Bu durum rastgeleliğin ne kadar imkânsız olduğunu anlamak için güzel bir örnektir. Ancak ona göre evrim teorisi bize rastgeleliği dayatmaz. Bunun yerine doğal seçim yoluyla birikimli seçim mekanizmasını kullanır. Bu durumda birikimli seçim yoluyla deminki cümleyi yazmaya çalıştığımız zaman şöyle bir süreç işleyecektir: "Bir gelinciğe benziyor" cümlesindeki B harfini elde etmek için rastgele klavyenin tuşlarına basıldığı düşünölsün. Bu tuşlardan bir tanesi B harfine geldiğinde klavye durdurulsun. Ve doğal seçim yoluyla B harfi seçilmiş olsun. Bu durumda B harfi doğanın onay verdiği şekilde seçilmiş ve ayıklanmış olur. Tabiat canlılar aleminde bu seçilimi her gün milyarlarca defa gerçekleştirmektedir ve bu mekanizmanın adı bu sebeple doğal seçilimdir. Ancak doğal seçim aynı zamanda birikimli seçim yoluyla da ilerlemeyi seçecektir. Bu sebeple "Bir gelinciğe benziyor" cümlesindeki B'nin yanına İ harfini seçmek için rastgele klavyelere basılsın. Klavyede İ harfine denk geldiğinde klavye durdurulsun. Bu durum tüm harfler 29 adet olduğu için olasılıksal olarak 29'da 1'dir. İ harfine geldiği zaman klavyenin durdurulması ile artık B ve İ harfleri oluşturulmuş olur. Bu şekilde sırayla R harfi G harfi E

⁸⁰ Dawkins, *Kör Saatçi*, 25.

⁸¹ Dawkins, *Kör Saatçi*, 59.

⁸² Dawkins, *Kör Saatçi*, 60-61.

⁸³ Dawkins, *Kör Saatçi*, 77.

harfi ve cümlede yer alan diğer tüm harfler önce seçilmiş daha sonra biriktirilmiş olacaktır. Böylece günün sonunda “Bir gelinciğe benziyor” cümlesi çok kısa bir süre içerisinde ve elbette olasılıklar çerçevesinde tamamen iradesiz ve maksatsız bir şekilde yazılmış olacaktır.⁸⁴ Klavyeye rastgele basan kişiye çok uzun bir zaman verildiğinde bu kişi Shakespeare'in kitabını yazmış olacaktır. O halde bu kitabın rastgele bir seçimle ve birikimli seçme yoluyla yazılması hiç de olasılık dışı değildir.

Dawkins diğer doğadaki tüm canlıların işte tam da bu yol ve metotla seçim işleminden geçildiğini ifade eder. Örneğin Darwin'in de üzerinde durduğu ve kendisinin aklının almadığını ifade ettiği göz örneği üzerinde düşünmek ister.⁸⁵ Dawkins birikimli seçim yoluyla gözün evriminin pekâlâ kolay bir şekilde mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bunun için doğada ve zamanda geriye gitmemizi ister. Milyonlarca yıl önce hiçbir canlının göz gibi bir organı henüz evrimleşmemiştir. Bu canlılar suyun altında yaşamaya devam etmektedirler. Bu canlılardan birine ışık fotonunun geldiğini ve canlının bu fotona hassas ve duyarlı bir hale geldiğini düşünelim. Örneğin bu canlı ışık fotonu sayesinde yönünü bulmayı kolaylaştırmış olsun. Canlının ışık fotonu sayesinde yönünü bulma gibi bir özellik kazanması kendisine diğer canlılara nispeten bir avantaj kazandırmıştır. Artık avantajlı bir duruma gelen canlı örneğin yolunu bulmakta ve dolayısıyla yiyecek ve gıdaya ulaşmakta daha avantajlı bir hale gelmiştir. Tamamen rastgele bir şekilde ve düşünülmezsizin ışık fotonuyla duyarlı hale gelen canlıdaki bu ilgili organ canlının yavrularına da aktarılacaktır. Canlıların yavrularına aktarılan bu özellikler ata canlının başına gelen örnekteki gibi yeniden rastgele değişimlere maruz kalacaktır. Bu değişime neden olan şeye biyolojide mutasyon ismi verilir. Mutasyonlar canlı DNA'sı üzerinde tesadüfen olacak şekilde değişim meydana getirirler. Bu değişimler avantajlı bir değişim olursa canlı bu avantajı kullanarak bu özelliği diğer nesillere aktaracaktır. Avantajlı olmazsa doğal seçim yoluyla elenecektir. Avantajlı canlı ise sonraki nesillere aktarıldığı için edinmiş olduğu bu özelliği biriktirecektir. Yani birikimli seçim yoluyla bir özellik kazanmış olacak tabiri caizse “Bir gelinciğe benziyor” cümlesindeki B harfini kazanmış olacaktır. Kazanılan bu özellik diğer nesiller boyunca aktarılacaktır. O halde yavru canlılarda ışık fotonuna duyarlı hale gelen canlılar olduğunu düşünerek devam edilebilir. Işığın canlıya kattığı bu avantajdan ötürü canlılar diğer türleri daha baskın gelecek daha çok üreme şansı bulacaktır. Bu da canlının yavrularının daha fazla olmasına dolayısıyla bu özelliği daha çok aktarmasına yardımcı olacaktır. Bu süreç milyonlarca yıl içerisinde gittikçe göz organına daha çok benzeyen yapıların oluşmasına katkı sağlayacaktır. Çünkü canlılık nesilden nesile aktardıkça bu özelliği birikimli seçim vasıtasıyla taşımaya korumaya ve geliştirmeye devam edecektir. O halde göz gibi bir organ da milyonlarca yıl içerisinde çeşitli mutasyonların canlı organını etkilemesi ile nesilden nesile aktarılarak kendi kendine pekâlâ oluşabilir. Bu süreç görüldüğü gibi tamamen tesadüfi değildir. Aksine tesadüfün yarattığı bir avantajı sonraki nesillere biriktirerek aktarma anlamına gelir. Avantajlı konuma gelen tür öteki türlere

⁸⁴ Dawkins, *Kör Saatçi*, 75-88.

⁸⁵ Dawkins, *Kör Saatçi*, 381.

baskın geleceği için bu özelliği saklayacaktır. Dawkins'e göre böylece birikimli seçim yoluyla bir organın bu şekilde evrimleşmesi gayet de makuldür.⁸⁶

4. Natüralist Paradigma Ekseninde Evrim Teorisi

Doğal seçim mekanizması Dawkins tarafından canlı türlerini adeta bir kil gibi şekillendirip törpüleyerek değiştirdiği bir mekanizma olarak sunulmaktadır. Bu süreç esasen Darwin'in doğal seçim tezinin bir özeti mahiyetindedir. Dawkins'e göre Darwin'in öne sürdüğü bu argümanda sadece üstün bir açıklama gücü değil dünyanın en mükemmel yaradılış mitlerini bile üstün gelen şiirsel bir güzellik saklıdır.⁸⁷ Dawkins için Darwin'in evrimi bilincimizin anlayamayacağı kadar uzun bir süreyi göz önünde tutarak fark etmiş olması onun üstün gücünü örneklemektedir. Darwin, canlılığı gözlemlemiş ve diğer insanların gördüğünden çok farklı bir manzarayı fark etmiştir. Bu görüşe zaman içerisinde yayılmış uzun bir süreç içerisinde yoğunlaşarak birikerek ve aktararak ilerlemiş canlılığın destanı yatmaktadır.⁸⁸

Dawkins'in doğal seçim mekanizması için ileri sürdüğü açıklamalarında canlı evrimini içkin mekanizmalarla açıklama gayreti yatmaktadır. Bu manada o, canlılığın aşkın bir varlık tarafından değil, doğal nedenlerle var olduğuna yönelik bir açıklama yolu izlemektedir. Doğalcı nedenlerin dışındaki açıklamalar olarak gördüğü tasarımcı açıklamalarına kademeli bir biçimde yaklaşır. Öncelikle Dawkins için canlılık aşkın bir güç ile tasarlanmamıştır. Çünkü ona göre canlıların tasarlanmış olduğu iddia etmek zorunlu olarak bir tasarımcı fikrini yaratmaktadır. Bu durumda yapılması gereken canlılığın nasıl meydana geldiği sorusunu sormaktır. Onun yaptığı açıklamada canlılığın oluşumu, doğal seçim mekanizmasıyla birikimli seçim yöntemi ile gerçekleşir. Daha sonra canlılık için kullanılan tasarlanmış ifadesinin zorunlu olarak çıkaracağı tasarımcı fikrinin üzerinde düşünür. Teizm argümanlarının buradaki tasarımcıyı, bilinç sahibi, her şeye kadir, iradesiyle her şeyi gerçekleştiren bir çeşit mutlak güç olarak konumlandığını ve bu gücün de yalnızca Tanrı olduğu sonucunun değiştirilmesi gerektiğini savunur. Çünkü ona göre teizmin iddia ettiği gibi bir Tanrı yoktur.⁸⁹ Teizm bu iddiasını hiçbir surette gerekçelendirecek gerçek argümanlara sahip değildir. Teizmin bu iddiaları, bilimi bilmemekten kaynaklanan cehaletin yarattığı sonuçlardır.⁹⁰ Çünkü insanlar bilmediği, açıklayamadığı, anlam veremediği olay ve durumlar karşısında onu yapıp tasarlayan bir güç vehmederler. İnsanların vehmettikleri bu güç tarih boyunca çeşitli şekillerde isimler almıştır. İlk zamanlarda bu gücün doğal güçler olduğu düşünülmüş ve tabiat nesnelere tanrılık vasfı yüklenmiştir. Zaman içerisinde doğada bu dağınık halde ve çok sayıda bulunan bu güçler çok tanrıcılığı var etmiştir.⁹¹ Daha sonra çok tanrıcılık tek tanrıcılığa evrilmiş doğada

⁸⁶ Dawkins, *Kör Saatçi*, 395.

⁸⁷ Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 10.

⁸⁸ Dawkins, *Cennetten Akan Irmak*, 11-12.

⁸⁹ Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 18-21.

⁹⁰ Dawkins, *Olasıksızlık Dağına Tırmanmak*, 16.

⁹¹ Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 216.

gerçekleşen olayların tamamının sorumlusu bir tek olduğu düşünülen Tanrı olarak görülmüştür. Şimdi ise bilim sayesinde dünyada anlam verilemeyen, sebebi açıklanamayan olaylar yavaş yavaş açıklanmaya başlanmıştır. Bilimin açıklayıcı gücü bizleri cevabını bilmediğimiz sorulara Tanrı cevabını vermekten korumuştur.⁹² Dawkins'in boşlukların tanrısı adını verdiği argümanına göre⁹³ insanlık cevabını bilemediği sorulara "Tanrı'nın işi" cevabını vererek gerçek cevaptan kaçmaktadır. Örneğin yıldırım çarptığı zaman ilkel insan yıldırımın nasıl gerçekleştiğini bilemediği için bunu ancak bir Tanrının yapmış olabileceğini düşünmekteydi. Ancak bilim yıldırımın gerçekleşme olayını bugün açıklayabildiği için insanlık için yıldırım artık sadece fiziksel bir doğa olayıdır. Dolayısıyla bugün yıldırımın açıklaması Tanrı değildir. Aynı şekilde bugün bir deprem meydana geldiğinde insanlığın yaptığı açıklama, yer altındaki fayların hareketidir. Tanrı kavramı bu açıklamada yer almamaktadır. Söz konusu durum canlılığın yaratılışı olduğunda bilimsel açıklamalar henüz yeni olduğu için canlılığın var olma şekli hala Tanrı'ya atfedilmektedir. Bugün bilimsel bir açıklama olan evrim teorisi sayesinde canlılığın varoluşunu açıklanabilmektedir.⁹⁴ Bu açıklamalardan şu ana kadarki en güçlü argümanlar evrim teorisinin çatısı altında sunulmuş doğal seçim kavramıdır. Doğal seçim bir canlıyı en ilkel halinden alıp bugünkü canlılık ailesini nasıl kurulduğu konusunu gayet net bir şekilde açıklamaktadır.⁹⁵ Bu durumda canlılık ve onların sahip olduğu bütün nitelikler evrimsel mekanizmalar sayesinde ya açıklanmıştır ya da açıklanmayı beklemektedir. Tasarımın arkasında bilinç sahibi mutlak irade sahibi her şeye kadir bir güç vehmetmenin bir gereği kalmamıştır. Canlı tasarımı irade sahibi bir tasarımcı yerine, bir bilinci olmayan, iradesinden söz edilemeyen bir doğa yasası tarafından gerçekleşmiştir. Tasarımcıya Paley'in verdiği usta saatçi veya örnekten hareketle kör saatçi ismini vermek mümkündür.⁹⁶ Saatçi ustasına kör denmesinin nedeni insanlığın düştüğü Tanrı yanılgısından kurtarmaktır. Zira doğal seçim ve birikimli seçim tamamen bilinçsiz iradesiz ve kör bir şekilde ilerlemektedir. Doğal seçim başlı başına bir doğa yasasıdır ve doğa yasalarının arkasında herhangi bir güç yoktur.⁹⁷

Dawkins tasarımcı saatçinin iradesiz ve kör bir saatçi olduğuna ilan ettikten sonra amaçlılık yanılgısı⁹⁸ adını verdiği bir konsept geliştirir. Ona göre insanlığın düştüğü en önemli zihinsel yanılgılardan biri de her şeyin bir amacı olduğunu düşünmesidir. Doğaya bakıldığında; ağaçlar, kuşlar, gökyüzü, yeryüzü ve diğer görülebilen her şey bir amaç uğruna ve bir amacı gerçekleştirmek için yaratıldığı düşünülebilir. Bu düşüncenin kökeni antik Yunan'da Aristoteles'e kadar götürülebilir. Aristo'da da amaçsalcılık (erekselcilik,

⁹² Daniel C. Dennett vd., *Dört Atlı*, çev. Melisa Miller (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2019), 31.

⁹³ Dawkins, *Tanrıyı Aşmak*, 255.

⁹⁴ Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 316-322.

⁹⁵ Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 162.

⁹⁶ Dawkins, *Kör Saatçi*, 3-6.

⁹⁷ Dawkins, *Kör Saatçi*, 7.

⁹⁸ Dawkins, *Ataların Hikayesi, Yaşamın Kökenine Yolculuk*, 14.

gayecilik) tabiattaki varlıkları açıklamada kullanılan bir argümandır.⁹⁹ Ancak bugün var olan her şeyin bir amacı olduğunu düşünme yanılığında bilim sayesinde kurtulmak mümkündür. Zira doğada var olan her şeyin bir amacı yoktur. Zaten canlılığın oluşmasındaki en önemli araçlardan biri olan doğal seçim de amaçsızdır. Canlılık nesilden nesile aktarılırken sürekli değişim geçirir. Doğal seçim mekanizması, yaşama adapte olamayanları elerken, adapte olanları sağ tutar. Burada ille de bir amaçtan söz edilecekse genlerin hayatta kalma amacından söz edilebilir.¹⁰⁰ Çünkü bütün canlıların gerçekteki tek amacı hayatta kalmaktır. Canlılığın sahip olduğu diğer bütün özellikler hayatta kalma amacı etrafında evrimleşmiş yapılardır.

5. Sonuç

Dawkins'in evrim teorisine yaklaşım şekli incelendiğinde onun bu teoriye karşı korumacı bir yaklaşım sergilediği görülebilir. Buradaki korumacı tavır, evrim teorisi hakkında oluşacak ve metafiziğe kapı aralayacak herhangi bir yorumu reddetme çabasıdır. Bu anlamda o, evrim teorisini kendi paradigmasına uygun olacak şekilde ele almaktadır. Onun dikkatle üzerinde durduğu konu evrim teorisinin tek bilimsel sınır olarak kabul ettiği metodolojik natüralizm paradigması içerisinde yorumlanmasıdır. Metodolojik naturalizm, bilimsel bilgiyi sadece deney ve gözlem ile sınırlayan, bilim yapılırken ölçülebilir ve gözlemlenebilir olmayan fenomenleri saf dışı bırakan bir yaklaşım olmakla beraber bilim camiasının çoğunluğu tarafından kabul gören bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır. Metodolojik naturalizm sadece bilim yapılırken metafizik fenomenlere kapıları kapatmayı tercih eder. Bu anlamda onun yönteminde metafizik öğelerin reddedilmesi yer almaz. Bilimsel alanın dışında olan fenomenler için herhangi bir görüş belirtmez.

Dawkins bir biyolog olarak bilimsel sınırlarını tayin ederken metodolojik naturalizmin kabullerine göre hareket etmeye çalışır. Sadece doğal olanla sınırlı kalma adına evrim teorisini doğal süreçlerle açıklayacak alternatif teoriler önerir. Bu anlamda onun bencil gen açıklaması, canlılığın nasıl evrim geçirdiği ile ilgili aydınlatıcı izahlar içerir. Bencil gen açıklamasında canlılık en temel yapısı olan genler ile izah edilirler. Genlerin hayatta kalma arzusu canlılığı var etmiştir ve canlılığın devamını sağlayan da genlerin hayatta kalma arzularıdır. Bu sayede akrabalık, sosyal ilişkiler ve diğer tüm canlı faaliyetlerini açıklanacak doğalcı bir temel bulunmuş gibidir. Benzer şekilde genlerin yaşam faaliyetlerinin canlılığı tasarladığından ve bu tasarımcının iradesi ve akli olmadığından bahseden Dawkins canlılığın var oluşunu tamamen mekanik süreçlere indirgeyecek bir zemin üretir. Canlılık için bundan sonra sorulacak her soru için yapılacak bir mekanik açıklama var olsa da canlılığın ne olduğu, ilk canlının nasıl meydana geldiği, mekanik bir sürece indirgenen canlılığın insan eliyle üretilip üretilmeyeceği gibi soruların cevabı hala yoktur. Ancak Dawkins'in yaptığı doğalcı açıklamalara yapılabilecek itiraz onun açıklamalarından ziyade takip ettiği metoda uygunluğu çerçevesinde ele alınabilir. Bu sayede onun naturalist

⁹⁹ Dawkins, *Tanrı Yanılışı*, 168-170.

¹⁰⁰ Dawkins, *Gen Bencildir*, 40-41.

açıklamalarının tutarlılığı konusunda fikir edinmek mümkün görülmektedir.

Dawkins için bilimin sınırları metodolojik naturalizmin ön gördüğü, sadece doğal fenomenlerle yapılan açıklamalardır. Evrim teorisi adına yaptığı açıklamaları da bu minvalde ele almıştır. Ancak onun vardığı sonuç irdelendiğinde metafiziğin sınırlarına yönelik açıklamalar yaptığı söylenebilir. Bu anlamda o, bilimsel sınırlar içerisinde açıklama yapıp, ontolojik-teolojik bir sonuca varmaktadır. Onun bilimsel akıl yürütme şekline bakıldığında bilimsel bir kural olarak atadığı doğal olmayan fenomenlerin dışarıda bırakılması gerekliliği, metafizik bütün fenomenlerin reddi ile sonuçlandırılmaktadır. Bu durum aslında metod dışıdır. Çünkü metodolojik naturalizm metafizik varlıkların reddini gerektirmez. O sadece bilimsel faaliyetler yapılırken metafizik ögelere yer vermemeyi kural edinir. Bu durumda Dawkins metodolojik naturalizmin sınırları dışına çıkarak, bir çeşit ontolojik naturalizme sıçramış gibidir. Ontolojik naturalizm, metafizik bütün fenomenlere kapıyı kapatır ve onların varlığını kabul etmez. Bilimsel faaliyetler için metafizik fenomenleri dışarıda tutmakla metafizik fenomenlerin varlığını inkar etmek sonucu birbirinden ayrı şeyler olduğu için yapılan eylemin metod değiştirmek olduğu söylenebilir.

Ontolojik naturalizm Dawkins için yeni bir açıklama zemini sayılabilir. Ancak bu metodun tutarlılığı konusu, metodolojik naturalizmdeki gibi olumlu sonuçlar vermez. Her ne kadar bilimsel faaliyetler kapsamına metafizik fenomenlerin katılamayacağı bilimsel alanda başarı sağlamış olsa da bile, bütün bir metezifiğin reddi en başta metod olarak yanlıştır. Bu anlamda ontolojik naturalizmin kendi içerisinde cevaplandırması gereken çelişkiler mevcut olur ki bunlardan ilki metafizik fenomenlerin hangi ilke ile yok sayılacağına bir kuralının olmamasıdır. İkinci problem, bilimin yalnızca doğal fenomenlerle ilgilenmesi gerçeğidir. Bu durumu Robert Pennock “Doğüstü varlıkları anlayabilmek için doğal bilgiyi (deney, gözlem) kullanabiliyorsak, onların metafizik fenomenler olduklarından söz edemeyiz” şeklinde özetlemiştir. O halde ontolojik naturalizmin sınırları bilim yapmak için müsait olmadığı söylenebilir. Bu durumda Dawkins’in metodolojik naturalizm sınırları içerisinde kalması gerekmektedir. Bunun anlamı, evrim teorisinin naturalistik açıklamasının mümkün olduğu ancak ontolojik-teolojik bir çıkarım için bilimsel yöntemlerin kullanılmasının olanaklı olmadığıdır. Naturalistik sınırlar içerisinde açıklaması verilen evrim teorisinden metafizik varlıkların reddinin çıkması ancak uyulması gereken metoda uyulmadığında mümkün görülmektedir. Bu durumda ancak bilimsel sınırlar dahilinde evrim teorisinin naturalist açıklaması mümkün olabilir.

Kaynakça | References

- Bakırcı, Çağrı Mert. *50 Soruda Evrim*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 1. Basım, 2020.
- Bakırcı, Çağrı Mert. *Evrin Kuramı ve Mekanizmaları*. İstanbul: Ginko Bilim, 1. Basım, 2018.
- Çakmak, Mustafa. "Evrin Teorisi Tanrının Varlığı İçin Gerçek Bir Tehdit midir?" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (07 Nisan 2015), 55-81.
- Darwin, Charles. *Darwin Correspondence Project, To Asa Gray* (Mektup 22 Mayıs 1860). Gray Herbarium of Harvard University (26 and 37a). <https://www.darwinproject.ac.uk/letter/DCP-LETT-2814.xml>
- Darwin, Charles. *Türlerin Kökeni*. İstanbul: Alfa Yayınları, 14. Basım, 2020.
- Dawkins, Richard. *Ataların Hikayesi, Yaşamın Kökenine Yolculuk*. çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları, 4. Basım, 2021.
- Dawkins, Richard. *Bir Şeytanın Papazı*. çev. Tunç Tuncay Bilgin. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2. Basım, 2008.
- Dawkins, Richard. *Cennetten Akan İrmak*. çev. Sinem Gül. İstanbul: Varlık Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Dawkins, Richard. *Gen Bencildir*. çev. Tunç Tuncay Bilgin. İstanbul: Kuzey Yayınları, 3. Basım, 2010.
- Dawkins, Richard. *Kör Saatçi*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 3. Basım, 2028.
- Dawkins, Richard. *Olasıksızlık Dağına Tırmanmak*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 5. Basım, 2019.
- Dawkins, Richard. *Tanrı Yanılgısı*. çev. Tunç Tuncay Bilgin. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2015.
- Dawkins, Richard. *Tanrıyı Aşmak*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Dawkins, Richard. *Yeryüzündeki En Büyük Gösteri*. çev. İstem Fer vd. İstanbul: Kuzey Yayınları, 3. Basım, 2010.
- Dennett, Daniel C. *Darwin'in Tehlikeli Fikri: Evrim ve Hayatın Anlamı*. çev. Bahar Kılıç - Aybey Eper. İstanbul: Alfa Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Dennett, Daniel C. vd. *Dört Atlı*. çev. Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Doko, Enis. *Metafiziğin Temelleri Analitik Metafiziğe Giriş*. İstanbul: Mona Kitap, 1. Basım, 2020.
- Gündoğan, Saim. "Richard Dawkins'in Tanrı'nın Varlığına Yönelik Eleştirisinin Çıkmazları". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2022), 815-847.
- Kılıç, Recep - Mehmet Sait Reçber (ed.). *Din Felsefesi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Mayr, Ernst. *Evrin Nedir?* çev. Nurdan Soysal. İstanbul: Say Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Mayr, Ernst. *The Growth of Biological Thought: Diversity, Evolution, and Inheritance*. Cambridge: Belknap Press, 6. Basım, 1997.
- Pay, Metin. *Teleolojik Kanıt Bğlamında Akıllı Tasarım Kuramı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014.
- Peterson, Michael vd. *Akıl ve İnanç, Din Felsefesine Giriş*. çev. Rahim Acar. İstanbul: Küre Yayınları, 2019.
- Petto, Andrew J. - Laurie R. Godfrey (ed.). *Yaratılış mı Evrim mi? Bilim İnsanları Yaratılışçılığı*

- Tartışıyor.* çev. Çağatay Tarhan vd. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2017.
- Plantinga, Alvin - Erdem, Engin. “Dawkins Karmaşası: Natürizm Saçmalığı”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50/1 (01 Nisan 2009), 179-192.
https://doi.org/10.1501/İlhak_0000000996
- Taslaman, Caner. *Evrin Teorisi Felsefe ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 24. Basım, 2014.
- Yaran, Cafer Sadık. *Çağdaş ve Klasik Metinlerle Din Felsefesi*. Samsun: Etüt Yayınları, 7. Basım, 2019.